

УДК 664:347.772+006.063

Г.І. Хімичева, д.т.н проф.
В.В. Дешко**АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ ЩОДО ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКУВАННЯ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ**Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ,
deshko1007@gmail.com*В роботі проаналізовані принципи та підходи застосування екологічного маркування харчової продукції згідно вимог національних стандартів і директив ЄС.**Доведено, що екологічне маркування сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції і дозволяє потенційному споживачу обрати для себе більш якісну та безпечну продукцію.***Ключові слова:** національні стандарти ДСТУ ISO 14020, харчова продукція, екологічне маркування.**Постановка проблеми у загальному вигляді.**

Проблема якості та безпечності харчової продукції посідає перше місце, адже Україна є однією з найбільших країн, які виробляють та постачають харчову продукцію на європейський ринок. Харчова промисловість як пріоритетна і стратегічно важлива галузь нашої держави повинна забезпечити не тільки потреби внутрішнього ринку, а й вагоме її місце серед світових країн-лідерів із виробництва продуктів харчування [1].

Згідно статистичних даних харчова промисловість формує більше 50% зовнішньоторговельного обороту продукції агропромислового комплексу України, а внутрішній споживчий ринок забезпечує якісними продуктами харчування майже на 90%. В структурі експорту до ЄС найбільше переважають зернові культури, насіння і плоди олійних рослин, жири та олії тваринного або рослинного походження (олія соняшникова – 14,2%), а також курятина, риба, яйця та яєчні продукти. Протягом січня – вересня 2018 року харчової продукції було реалізовано на суму 302338,6 млн. грн, що становить 16% від загального обсягу реалізації, а обсяг, який потрапив за кордон оцінюється в 86910,9 млн. грн. В 2017 році протягом аналогічного періоду було реалізовано на 10,8% менше, всього лише на 272679,5 млн. грн, а якщо порівнювати обсяги реалізації згідно виду продукції, то виробленого м'яса та м'ясних продуктів збули на 55381,6 млн. грн (на 22,2% більше, ніж в аналогічному періоді 2016 року), реалізація молочних продуктів зросла на 12,9% до 43350,1 млн. грн., хліба та хлібобулочних виробів — на 9,6% до 24373,1 млн. грн, а цукру — на 5,1% до 9328,7 млн. грн., 66,5 тис. тонн яєць - на суму \$ 57,75 млн., що на 14,6 тис. тонн більше ніж в 2017 [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Україні для того, щоб збільшити експорт харчової продукції необхідно застосовувати екологічне маркування. Світова практика застосування екологічного маркування ґрунтується на вимогах міжнародних стандартів серії ISO 14020, які були впроваджені в національну систему стандартизації шляхом гармонізації. Тому, щоб збільшити експорт в інші країни, українській продукції, в залежності від функціонального призначення, потрібно присвоювати й застосовувати екологічне маркування, відповідно таких національних стандартів: ДСТУ ISO 14020:2003 Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи (ISO14020:2000, IDT) та ДСТУ ISO 14024:2002 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу 1. Принципи та методи (ISO 14024:1999, IDT) та керуватися законодавством Європейського союзу - Регламентом 178/2002 (Regulation (EC) No 178/2002 («Base-regulation»). Цей Регламент запроваджує процедури щодо дотримання якості і безпечності продукції, враховує «принцип обережності» та встановлює загальні положення для запровадження принципу «простежуваності» (можливості відстежувати і контролювати безпечність і якість харчових продуктів, кормів та інгредієнтів на всіх етапах виробництва, переробки і розподілу).

Метою статті є аналіз і обґрунтування доцільності застосування екологічного маркування харчової продукції згідно її функціонального призначення у відповідності до вимог міжнародних стандартів, розгляд екологічного маркування як складової частини життєвого циклу продукції та як необхідного інформаційного забезпечення споживачів щодо якісної, екологічної та безпечної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проведений аналіз законодавчої бази маркування харчової продукції показує, що основними нормативними документами ЄС є директива ЄС 2000/13/ЄС, якою запроваджено основні вимоги щодо маркування та якій повинна відповідати експортована харчова продукція з України та Регламент щодо інформування споживачів про продовольчі товари (Reg. No 1169/2011), який набрав чинності в грудні 2014 року. У цих документах запроваджено вимоги щодо: обов'язкового маркування походження необробленого м'яса свиней, овець, кіз та домашньої птиці; виділення в списку інгредієнтів алергенів, наприклад, арахісу або молока, у тому числі для попередньо упакованих

продуктів (включаючи ті, що продаються в ресторанах і кафе) та вимоги щодо мінімального розміру тексту.

Відомості екологічного характеру щодо продукції у вигляді тексту, окремих графічних і кольорових символів (умовних позначень), яке знаходиться безпосередньо на виробі, етикетці чи в супровідній документації повинні інформувати споживача про перевірені та підтвержені екологічні характеристики, переваги об'єкта маркування - наскільки якісною та безпечною є продукція, яку він купує. В табл. 1, наведено найбільш поширені в Україні знаки екологічних маркувань різних країн світу.

Таблиця 1.

Знаки екологічних маркувань різних країн світу.

№	Країна	Знак	Назва та опис
1	Україна		Зелений журавлик (продукція пройшла екологічну сертифікацію згідно вимог міжнародного стандарту ISO 14024).
2	Німеччина		«Блакитний Янгол» (Blue Angel) 120 прийнятих стандартів, що дозволяють оцінити екологічні переваги товарів і послуг різних категорій; 12000 сертифікованих товарів і послуг
3	Країни ЄС		Ecolabel EU було прийнято 35 стандартів, видано 2130 сертифікатів на 54 115 товарів і послуг
4	Північні країни Європи		«Північний лебідь» (Nordic Swan), 58 прийнятих стандартів, 12000 сертифікованих товарів і послуг
5	Росія		Листок життя 23 прийняті стандарти, 129 сертифікованих товарів і послуг
6	Японія		Japan Environment Association (JEA) 62 прийняті стандарти, 5597 сертифікованих товарів і послуг
7	США		Green Seal 31 прийнятий стандарт, 4400 сертифікованих товарів і послуг

Слід зазначити, що основою критерію екологічності виступає оцінка впливу на навколишнє середовище на усіх стадіях життєвого циклу продукції. Ретельне вивчення стадій життєвого циклу дозволяє визначити критерії, що виявляються екологічно безпечними або небезпечними. Якщо продукція відповідає встановленим безпечним критеріям, в такому разі їй надається знак екологічного маркування. Метою екологічного маркування є ознайомлення споживача про показники безпеки та властивості продукції. Ознайомившись з етикеткою, він зможе обрати саме ту продукцію, яка не нашкодить його здоров'ю та робить найменший негативний вплив на навколишнє середовище.

При екологічному маркуванні особливе значення необхідно приділяти функціональному призначенню продукції - від виду продукції залежить тип маркування.

Відповідно до стандартів серії ISO 14020 екологічне маркування поділяють на три основних типи для:

- а) визначення та підтвердження переваг об'єкта маркування щодо його впливів на стан довкілля і здоров'я людини (I тип);
- б) позначення певної екологічної характеристики продукції (II тип);
- в) «виражена кількісно інформація про екологічний вплив продукції протягом її життєвого циклу» (III тип).

I тип – визначає конкурентну перевагу об'єкта екологічної сертифікації, на основі якої встановлюються додаткові екологічні вимоги (екологічні критерії) на певну категорію продукції і

впроваджується процедура оцінки відповідності [3]. Орган сертифікації надає право на застосування знака екологічного маркування лише за умови, що продукція відповідає встановленим екологічним критеріям згідно з вимогами стандарту ISO 14024 (ДСТУ ISO 14024) Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи» [4]. Функціональні вимоги до продукції та екологічні критерії потрібно аналізувати у попередньо визначений термін, враховуючи такі

чинники, як нові технології, нова продукція, нова екологічна інформація і змін потреб ринку. Прикладом застосування цього підходу є матриця наведена у таблиці 2. Використання даної матриці дозволяє органам з екомаркування розпочати вибір категорій продукції. Показники викидів групуються за середовищами, і зазвичай на певне середовище перепадає декілька показників.

Таблиця 2.

Матриця вибору типових екологічних критеріїв для продукції (на прикладі соняшникової олії)

Стадії життєвого циклу	Екологічні показники входів/виходів					
	Енергія	Ресурси	Викиди у			Інше
	Відновлювана/ Невідновлювана	Відновлювані/ Невідновлювані	Воду	Повітря	Ґрунт	
Видобування ресурсів		X			X	
Виробництво	X		X			
Розподілення		X				
Використання	X		X			
Видалення		X			X	

Примітка до табл.2: X – показники вибираються з діючої нормативної документації.

Як видно з таблиці матриця поєднує стадії життєвого циклу продукції з основними екологічними показниками входів та виходів.

Екологічне маркування I типу орієнтоване на споживача, замовника, який хоче отримати більш безпечну продукцію з поліпшеними функціональними характеристиками. Приклад екологічного маркування I типу показано на рис. 1

- Під час розроблення критеріїв для даної продукції враховувалась відповідність продукції функціональному призначенню. При цьому вимоги екологічних критеріїв відповідають 6 принципам:
- 1) екологічні критерії встановлюють чіткі показники, що визначають поліпшені екологічні характеристики олії щодо її впливу на стан довкілля та здоров'я людини протягом життєвого циклу;
 - 2) якісні та кількісні показники є точними, перевірюваними, відповідають призначенню та не вводять в оману споживача щодо значущості переваг;
 - 3) вимоги екологічних критеріїв не створюють необґрунтованих бар'єрів у торгівлі;
 - 4) вимоги екологічних критеріїв ґрунтуються на показниках, що відповідають прогресивним технологіям виробництва;
 - 5) екологічні критерії не дублюють за показниками вимоги державних норм, а встановлюють більш жорсткі та(або) додаткові вимоги;

б) розроблення екологічних критеріїв відбувалося у відкритому форматі за участю зацікавлених сторін та забезпечувало прийняття між ними компромісних рішень.

В українській системі екологічної сертифікації та маркування екологічні критерії позначені як СОУ ОЕМ та мають таке кодування (рис.2)

Рис. 2 Кодування екологічного маркування

Стандарт СОУ ОЕМ 08.002.03.018:2014 «Олії рослинні. Екологічні критерії оцінювання життєвого циклу» містять 23 додаткові до державних норм вимоги щодо системи управління екологічними аспектами виробництва та показників забруднення довкілля, а також до сировини, готової продукції, її пакування, маркування та інформування споживачів. Графіки на рис. 3 та 4 показують різницю між двома критеріями екологічного стандарту та вимогами державних норм щодо максимально допустимих значень вмісту токсичних сполук металів та радіонуклідів.

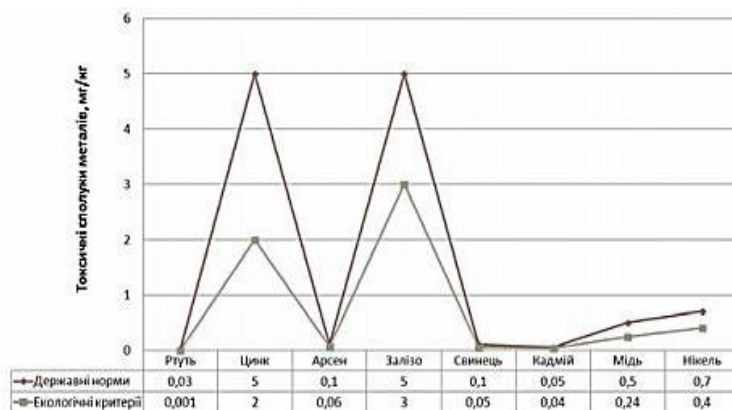

Рис. 3 Графік вмісту токсичних елементів

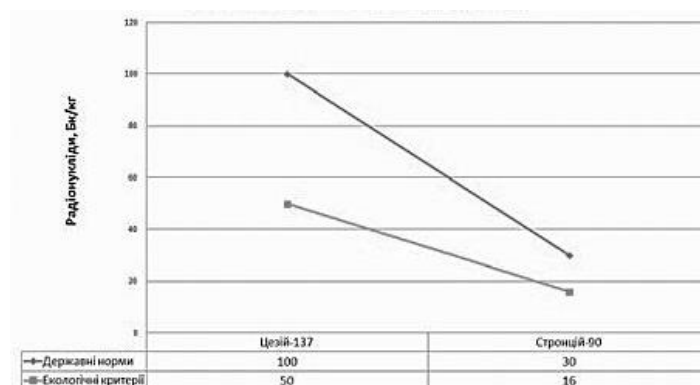

Рис. 4 Графік вмісту радіонуклідів згідно з вимогами СОУ ОЕМ 08.002.03.018 та державними нормами

Вміст пестицидів регламентовано за 16 найменуваннями, що вдвічі більше за державні норми. Також рослинні олії мають бути без вмісту ГМО, будь-яких домішок. Розчинники, що застосовують у

технологічному процесі виробництва, повинні відповідати вимогам Директив ЄС 88/344/ЄЕС та 1999/13/ЄС [5].

Окрім показників питомої активності радіонуклідів вимоги екологічних критеріїв охоплюють ефективність екологічної політики та результативність управління екологічними аспектами життєвого циклу продукції; показники енергоефективності, фізико-технічних характеристик, довговічність, рівень забруднення натуральної сировини токсичними елементами, вміст ГМО та небезпечних домішок (для харчових продуктів, тканин, косметичних засобів); показники енергоемності технологічного процесу виробництва; показники споживання водних та інших ресурсів у технологічному процесі виробництва; показники екологічних впливів виробничої діяльності й обсягів утворюваних відходів виробництва та споживання тощо.

Прийняті екологічні критерії дійсно надають можливість провести оцінювання об'єктів стандартизації визначеної категорії щодо їх впливів на стан довкілля і здоров'я людини протягом життєвого циклу.

II тип екологічного маркування відноситься до інформативного декларування у вигляді формулювань або відміток екологічного характеру. Застосування екологічного маркування II типу не вимагає процедури оцінки відповідності, тобто сертифікації, але виробник, застосовує цей тип маркування, повинен мати можливість надати інформацію зацікавленій стороні щодо вимог і методів перевірки застосованої декларації. До маркування II типу не відносяться позначення і декларації такого змісту як «екологічно чистий», «екологічно безпечний», «екологічно сприятливий», «сприятливий до ґрунту», «не забруднює», «зелений», «сприятливий до природи», «сприятливий для озону» та інші. Прикладом екологічного маркування II типу можуть бути такі декларації, як «зміст повторно переробленого матеріалу», «придатний для повторного переробки», «придатний для компостування», «розбірна конструкція» і т.п. або спеціальні знаки, які визначені міжнародним стандартом ISO 7000 [6].

III тип екологічного маркування відноситься до екологічних декларацій, які містять інформацію у вигляді кількісних екологічних показників обраної одиниці продукції певної категорії на всіх етапах її життєвого циклу. Такі декларації мають форму технічного звіту, готуються незалежною експертною організацією на основі досліджень життєвого циклу конкретного виду і типу продукції. Методологія таких досліджень, розрахунку екологічних показників і оформлення технічного звіту викладена в стандарті ISO / TR 14025 (ISO / TR 14025) - «Екологічні маркування та декларації - Екологічні декларації типу III» [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

За результатами досліджень можна відзначити, що сьогодні екомаркування є запорукою успіху діяльності будь-якого підприємства. Виробник, який впровадив екологічне маркування своєї продукції має підтвердження ексклюзивної якості та екологічної безпеки, що в свою чергу підвищує конкурентоспроможність продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку і сприяє покращенню іміджу підприємства в цілому.

Список літературних джерел

10. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» [Електронний ресурс] : <http://ligazakon.ua/>
11. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. [Електронний ресурс] : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>
12. Закон України «Про підтвердження відповідності» [Електронний ресурс] : <http://ligazakon.ua/>
13. ДСТУ ISO 14024:2002 Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи (ISO 14024:1999, IDT).
14. Council Directive 88/344/EEC of 13 June 1988 [Електронний ресурс]: <https://eur-lex.europa.eu/>
15. ДСТУ ISO 14021:2016 Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II) (ISO 14021:2016, IDT).
16. ДСТУ ISO 14025:2008 Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процеси (ISO 14025:2006, IDT).